

Intersektionalitet – social differentiering og empirisk mangfoldighed

Intersectionality – Social Differentiation and Empirical Diversity

Sune Qvotrup Jensen

Lektor, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet

qvotrup@socsci.aau.dk

Ann-Dorte Christensen

Professor, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet

adc@socsci.aau.dk

Sammenfatning

Gennem de seneste 30 år er intersektionalitetsperspektivet blevet en central del af kønsforskningen, og i kølvandet på en begrebsrejse på tværs af discipliner og nationale kontekster har der fulgt intense debatter om indhold og metodiske implikationer. I en nordisk sammenhæng har en af diskussionerne drejet sig om, hvorvidt intersektionalitet gennem et fokus på strukturer, kategorier og kategoriseringsprocesser lukker analyser inde i snævre og determinerende teoretiske rammer. Denne debat er udgangspunktet for denne artikel, hvor vi argumenterer for en forståelse af intersektionalitet der lægger vægt på tre centrale metodologiske principper: det sensitiverende, det processuelle og det multidimensionelle princip. Denne forståelse er efter vores opfattelse egnet til at fremanalysere interagerende, komplekse og gensidigt konstituerende sociale differentieringsprocesser. Efter at have udfoldet vores teoretiske pointer illustrerer vi disse gennem en analyse af inkluderende og ekskluderende intersektionalitet i skandinaviske velfærdsstater belyst gennem offentlige debatter i relation til etniske minoritetsmænds subjektpositioner og hverdagsliv.

Nøgleord

Intersektionalitet, social differentiering, kategorier, sensitiverende begreber, multidimensionalitet, etniske minoritetsmænd, køn, klasse, etnicitet

Abstract

During the last 30 years, intersectionality has become a central perspective in gender studies, and has travelled across disciplinary and national contexts. This has led to intense debates about the content and methodological implications of the perspective. In a Nordic context, one of these debates has addressed whether intersectionality, through a focus on structures, categories and processes of categorization, entraps analyses in narrow and deterministic theoretical frames. This debate is the point of departure of this article. We thus argue for an understanding of intersectionality that emphasizes three methodological principles: the sensitizing, the process-centered, and the multi-dimensional principle. Such an understanding is in our view well-suited for analyzing interacting, complex and mutually constitutive processes of social differentiation. After outlining this point, we illustrate the potential through an analysis of including and excluding intersectionality in Scandinavian welfare societies with a focus on public debates about ethnic minority men and their subject positions and everyday life.

Keywords

Intersectionality, social differentiation, categories, sensitizing concepts, multidimensionality, ethnic minority men, gender, class, ethnicity

Indledning

Intersektionalitetsperspektivet har i omtrent 30 år været en central del af kønsforskningens værktøjskasse, og i løbet af de sidste i hvert fald 15 år er det blevet en nærmest uomgængelig del af kønsforskernes blik på den sociale verden. Denne rejse fra margin til center i kønsforskningsfeltet har også været en rejse på tværs af geografiske grænser, mellem fagmiljøer samt i stigende grad en rejse over faggrænser, idet perspektivet er blevet taget op i tilstødende fagfelter. Begrebsrejsen og den udvikling af perspektivet den har medført, har givet anledning til en lang række debatter. Det har været diskuteret, om perspektivet først og fremmest omhandler etnisk-racialt minoriserede kvinder (Nash 2008), om perspektivet kan bruges om mænd (Carbado 2013; Tomlinson 2013), om perspektivet bør reserveres til at omhandle strukturelle magtrelationer frem for identitet (Cho, Crenshaw og McCall 2013), om europæiske intersektionalitetsforskere er forpligtet til at fastholde det fokus på race og racisme, som oprindeligt stod centralt i perspektivet (Lewis 2013), om perspektivet er blevet udvandet og institutionaliseret qua dets popularitet (Phoenix og Brah 2004; Yuval-Davis 2006; Collins 2015; Christensen og Jensen 2019).¹

Disse diskussioner har primært fundet sted blandt kønsforskere, som abonnerer på perspektivet og derfor har ønsket at præge den måde det tolkes, teoretiseres og anvendes. Andre forskere har stillet sig mere på siden af perspektivet og problematiseret dets analytiske frugtbarhed. Det har således været diskuteret, hvorvidt perspektivet er analytisk sensitiverende, eller om det tværtimod lukker analyser inde i snævre, determinerende og prædefinerede teoretiske rammer. I nærværende artikel vil vi fokusere på sidstnævnte debat. Vi vil argumentere for, at intersektionalitetsperspektivet har potentialet til udgøre en frugtbar og empirisk åben analytik, men at udfoldelsen af dette potentiale afhænger af, hvordan man definerer og forstår perspektivet samt hvilke metodologiske principper, man anser for centrale. Vi argumenterer for, at intersektionalitet skal opfattes som et sensitiverende, processuelt og multidimensionelt perspektiv. Vi vil i det følgende udfolde en fortolkning af perspektivet, som efter vores opfattelse kan gribe den sociale verdens mangfoldighed og kompleksitet. Herefter vil vi illustrere dette potentiale gennem en analyse af etniske minoritetsmænd i en skandinavisk velfærdsstatssammenhæng.

Kritiske røster: Kategorifiksering og intersektionalitet som rigid ramme

Som nævnt er intersektionalitetsperspektivet ikke kun blevet mødt af begejstring, men også af skepsis og kritik. Set fra vores position i dansk kønsforskning har især den norske reception af perspektivet været kendetegnet ved en kritisk eftertænkksomhed. Måske fordi den norske kønsforskning – så vidt vi kan vurdere – historisk har udmærket sig ved et balanceret forhold mellem teori og empiri og med en vis sans for det konkrete og åbenhed mod den empiriske verdens mangfoldighed, hvormed den har været mindre entydig teori- og magtfokuseret end kønsforskning i flere andre nationale kontekster. Her spiller socialantropologiens relativt fremtrædende rolle i norsk samfundsvidenskab, og dermed norsk kønsforskning, formentlig en vis rolle. Uanset årsagerne har en central kritik i den norske reception af intersektionalitetsperspektivet været, at det risikerer at lukke analyser af den sociale verden inde i strukturelt prædefinerede kategorier.

Forskere, der har været skeptiske eller kritiske over for intersektionalitetsperspektivet, har således ofte begrundet dette med spørgsmålet om kategorier og kategoriseringer. Der er blevet advaret om, at perspektivet vil føre til for meget analytisk fokus på kategorier, for lidt proces og manglende opmærksomhed på kategoriernes ontologiske forskelligheder og

egenart. For eksempel advarer Harriet Bjerrum Nielsen mod, at intersektionalitetsperspektivet kan skabe en forestilling om, at alle sociale forskelle virker på samme måde, når de blot teoretiseres som kategorier. Nielsen argumenterer for, at kategorier som køn, klasse og etnicitet refererer til forskellige fænomener, hvilket dybtgående kvalitative metoder giver mulighed for at fremhæve (Nielsen 2014:27, se også Knapp 2005; Hornschieid 2009).

En anden kritik af intersektionalitetsperspektivets fokus på kategorier og kategorisering finder vi hos Rebecca Lund og May-Linda Magnussen (2018). De ser en risiko for, at køn, klasse og race reduceres til et produkt af interaktioner, som overser og skjuler de sociale relationer, som de er vokset ud af i stedet for at fremanalysere de processer, hvorunder dette sker. Med henvisning til Dorothy Smith (2009) fremhæver de, at kategorier aldrig skal tages for givet, men i stedet skal ses som processer og udtryk for sociale relationer. Anderledes forholder det sig ifølge Lund og Magnussen med den feministiske poststrukturalisme, som efter deres opfattelse er præget af kategorifiksering. De argumenterer for, at for poststrukturalismen forbliver studier af køn i samspil med andre kategorier ofte inden for på forhånd definerede abstraktioner og diskursers dialog med hinanden fremfor at fokusere på, hvordan samspillet mellem kategorierne er skabt, hvordan de aktiveres og udleveres i konkrete sociale praksisser (Lund og Magnussen 2018).

Lund og Magnussens eget bud på en løsning af dette problem er en såkaldt radikal intersektionel analyse, som er baseret på institutionel etnografi, hvor man i stedet for at producere generaliserbare teoretiske forklaringer undersøger, hvad abstraktioner og kategorier gør, dvs. »hvordan de organiserer handlinger og viden; hvordan de aktiveres og udleveres i en specifik kontekst, herunder måske på måder der bidrager til opretholdelsen af bestemte gruppers privilegier« (Lund og Magnussen 2018:10). Derfor bliver det også et empirisk spørgsmål, hvor relevante bestemte kategorier er i en bestemt kontekst, samt hvordan de mere konkret påvirker individers og gruppers sociale praksis.

En delvis overlappende kritik finder vi hos den fremtrædende norske kønsforsker Toril Moi, der som udgangspunkt er positivt indstillet overfor intersektionalitetsforskningens overordnede ærinde, men kritisk over for den måde perspektivet aktuelt teoretiseres på. Moi tager udgangspunkt i Wittgensteins filosofi og videnskabskritik og argumenterer på dette grundlag for, at intersektionalitetsperspektivet – i lighed med en række andre begreber i køns- og socialforskningen – i alt for høj grad teoretiseres som et perspektiv, der skal passe på alle dele af den empiriske verden, ja være universelt gyldigt. For at dette skal kunne lade sig gøre formuleres perspektivet i stadig mere abstrakte termer. Der bliver derfor tale om et perspektiv, som på den ene side ender med at være meget abstrakt, mens det på den anden side trækkes ned over alle dele af den sociale virkelighed. Når den sociale virkelighed på denne måde underlægges en abstrakt og overgeneraliseret teoretisk konstruktion bliver resultatet, at man taber sansen for det partikulære og specifikke, for menneskers konkrete levede erfaringer og dermed ifølge Moi taber muligheden for at lære gennem empiriske eksempler (2017).

Intersektionalitet – en definition

Vi er langt hen ad vejen enige i ovenævnte kritik af intersektionalitetsperspektivet, og den peger efter vores opfattelse på nogle reelle problemer i den måde perspektivet i nogle tilfælde har været brugt og teoretiseret på. Men vi bemærker også, at perspektivet tillægges vidt forskellige, nærmest modsatrettede, kvaliteter i den kønsteoretiske debat: Nogle opfatter det som kompleksitetsinviterende og egnet til at indfange den sociale verdens mangfoldighed, mens andre opfatter det som reduktionistisk og strukturalistisk. Denne forskel hænger for os at se sammen med, hvordan man grundlæggende forstår og tænker intersektionalitet. Vi

vil derfor i det følgende udfolde en forståelse af perspektivet, som efter vores opfattelse tager højde for i hvert fald dele af den skitserede kritik.

På det mest grundlæggende niveau betegner intersektionalitetsperspektivet for os at se det forhold, at sociale differentieringsformer som køn, klasse, etnicitet, race, seksualitet etc. er gensidigt konstituerende, at denne gensidige konstituering foregår som et samspil mellem forskellige niveauer af den sociale verden og dermed handler både om sociale strukturer og om identitet, samt at de gensidige konstitueringsprocesser foregår på komplekse, ofte modsætningsfyldte og ikke forudsebare måder.

Denne definition er på nogle måder anderledes end udbredte definitioner af perspektivet, selv om den står i tæt dialog hermed. Eksempelvis er den anderledes end at definere intersektionalitet som studiet af den måde flere forskellige undertrykkelsesformer samvirker på. Det kan for os at se nemlig ikke entydigt afgøres, hvem der er undertrykt, og hvem der er privilegeret, hvis man tager højde for den komplekse måde sociale differentieringsformer konstituerer hinanden. Med en terminologi lånt fra Jette Kofoed former og medformer sociale differentieringsformer hinanden, hvormed de kan »overdrive hinanden eller underkende hinanden eller endda ophæve hinanden« (Kofoed 2005:44). Dette indebærer for eksempel, at man ikke blot kan hævde, at kvinder (i ubestemt flertal) er underprivilegerede. Ser man på konkrete kvinder eller grupper af kvinder afhænger spørgsmål om privilegier og dominans nemlig af, hvordan andre sociale differentieringer medskaber køn som social differentieringsform. Eller udtrykt anderledes: ikke alle kvinder er underprivilegerede, og ikke alle underprivilegerede subjekter er kvinder. Og omvendt: ikke alle mænd er magtfulde, og ikke alle magtfulde subjekter er mænd. Denne analytiske åbning af spørgsmålet om magt og privilegier må for os at se nødvendigvis være den logiske konsekvens af intersektionalitetsperspektivet, omend det naturligvis er et empirisk spørgsmål, hvordan forskellige sociale differentieringsformer indgår i konkrete under- og overprivilegeringsprocesser.

Vores definition indebærer også, at vi ikke opfatter intersektionalitet som en substantiel teori om bestemte undertrykte grupper in casu sorte minoritetskvinder. Der findes naturligvis grupper i samfundet, som kan være ramt af flere eksklusions- og underordningsmekanismer samtidig. Det er vigtigt at forske i disse grupper, og intersektionalitetsperspektivet kan være med til at producere viden om dem. Men vi opfatter intersektionalitet som et mere alment perspektiv. For eksempel kunne intersektionalitet efter vores opfattelse være et vigtigt perspektiv i elitestudier, hvor man kunne se på, hvordan forskellige sociale differentieringsformer gensidigt forstærker og former social privilegering.

Man skal også bemærke, at vi i vores definition taler om sociale differentieringsformer og ikke om kategorier. Dette er ikke kun et spørgsmål om ord. Vi er enige i den ovenfor berørte kritik af, at fokus på kategorier inden for intersektionalitetsforskningen har ført til en uhensigtsmæssig overfokusering på kategorier og kategoriseringsprocesser. For os at se er de kategorier mennesker bruger om hinanden ganske vist vigtige, men det fører til en underteoretisering af eksempelvis køn blot at betegne det som en kategori. Køn er ikke blot en sociokulturel kategori, som mennesker sorterer hinanden i. Køn som socialt fænomen er også noget strukturelt, identitetsmæssigt, materielt, praktisk, habitusmæssigt, diskursivt og meget mere end det. Køn er med andre ord en social differentieringsform, som har både materielle og sociokulturelle dimensioner og kan dermed ikke reduceres til en sociokulturel kategori. At tale om sociale differentieringsformer er med andre ord både bredere og mere præcist end at tale om kategorier. Samtidig implicerer selve termen differentiering dynamiske processer. Social differentiering er således de processer, der skaber social forskel. Vi betragter med andre ord processer som vigtige, og vi vender tilbage til dette nedenfor.

Denne begrebsmæssige præcisering af intersektionalitetsperspektivet har efter vores

opfattelse potentialet til at udgøre en frugtbar og empirisk åben analytisk tilgang, som kan give den empiriske mangfoldighed plads. Dette forudsætter imidlertid, at perspektivet tænkes ud fra tre centrale metodologiske principper: det sensitiverende, det processuelle og det multidimensionelle princip.

Intersektionalitet – et sensitiverende, processuelt og multidimensionelt perspektiv

Den definition af intersektionalitetsperspektivet, vi har formuleret ovenfor, er på en gang helt almen og relativ åben. Det almene ligger i, at vi hævder, at sociale differentieringsformer i almindelighed er gensidigt konstituerende. Vi er dermed enige med de forfattere, som argumenterer for, at intersektionalitet er en egenskab ved den sociale verden i almindelighed og ikke kun en egenskab ved bestemte marginaliserede grupper (Choo og Ferree 2010; Hancock 2007a, 2007b). Vi er også enige i det synspunkt, at der ikke findes nogen betydning af køn, som ikke allerede er medformet af klasse, etnicitet etc. Eller som Nira Yuval-Davies har formuleret det:

[t]here is no meaning to the notion »black« for instance, which is not gendered or classed, no meaning to the notion of »women«, which is not ethnocized and classed etc (Yuval-Davies 2007:565).

Vores definition bygger altså på denne præmis om gensidig konstituering, og vi ser dette som perspektivets definatoriske og principielle kerne. Uden denne præmis intet intersektionalitetsperspektiv. Men definitionen rummer også en åbenhed, idet der ingen antagelse er om, *hvordan* denne gensidige konstituering finder sted. Perspektivet lægger altså op til, at man selv kan indholdsudfylde det ved at trække på forskellige typer teoritraditioner for at forstå, hvordan den gensidige konstituering finder sted. Denne plasticitet i perspektivet, og dermed mulighed for at bringe det i dialog med forskellige teoretiske traditioner, er – som påpeget af Kathy Davis – formentlig en del af forklaringen på perspektivets popularitet; det kan bruges på ganske mange forskellige måder (Davis 2008).

Intersektionalitetsperspektivets åbenhed rummer imidlertid en anden, måske vigtigere, kvalitet, fordi åbenheden også implicerer analytisk og empirisk sensitivitet. Vi tænker her på den debat, der løber igennem dele af socialvidenskabernes teori- og metodehistorie om på den ene side skarpt og præcist definerede begreber, som kan operationaliseres, måles og testes, versus – på den anden side – mere åbne begreber, som giver ide om retning og fokus uden at lukke empiri og analyse inde i snævre forudsætninger om, hvad der er og ikke er relevant. Herbert Blumer argumenterede eksempelvis for, at socialteoretiske begreber med fordel kan være defineret på en åben måde frem for som præcise og målbare begreber. Han kaldte sådanne åbne begreber for sensitiverende begreber (*sensitizing concepts*) i modsætning til definitive begreber (*definite concepts*). Blumer opfattede grundlæggende socialteoretiske begreber som værktøjer til at forstå den sociale verden og argumenterede for, at sådanne begreber nødvendigvis må være åbne, hvis de skal være egnede til at gribe den sociale verdens mangfoldighed. Sensitiverende begreber er således for Blumer begreber, der giver en ide om, hvilken retning man skal kigge, men ikke hvad man skal se (1954). Paul Willis argumenterede for at etnografiske analyser kan være teoretisk informerede frem for teoretisk styrede (1997), ligesom Hammersley og Atkinson i forlængelse af Blumer har anbefalet anvendelse af sensitiverende begreber i etnografisk forskning (2007). Derek Layder har ligeledes argumenteret for, at teoretiske begreber kan opfattes som orienterende begreber,

der giver fokus og retning til empiriindsamling og analyse uden at lukke det analytiske blik inde i snævre, determinerende og prædefinerede teoretiske rammer (1998). De pågældende forfatters argumentation er ikke ens, men de konstituerer alligevel samlet en tendens, som har argumenteret for, at det er en styrke, at begreber og teorier defineres på en relativt åben måde.

Intersektionalitetsperspektivet kan efter vores opfattelse tænkes ind i denne tendens og dens tilgang til socialvidenskabelige begreber. Netop fordi perspektivet ikke rummer stærke teoretiske antagelser om, *hvordan* den gensidige konstituering finder sted, bliver dette et åbent empirisk og analytisk spørgsmål. Vi opfatter derfor perspektivet som sensitiverende. Det rummer med andre ord i vores forståelse en form for *vent-og-se tilgang* til den sociale verden, hvor man ikke på forhånd kan afgøre, hvem der er over- og underprivilegerede; hvilke sociale differentieringsformer, der spiller den største rolle for at forstå et givent empirisk genstandsfelt; eller på hvilken måde sociale differentieringsformer spiller sammen i det pågældende genstandsfelt (Staunæs 2004). Man kan også tale om dette som et *det-kommer-alt-sammen-an-på* princip. Man kan ikke på forhånd vide, hvordan køn (eller klasse eller race eller...) udspiller sig og fungerer i en given social kontekst, fordi det afhænger af, hvordan køn formes og medformes af andre sociale differentieringsformer i konteksten. Og dette er et empirisk og analytisk spørgsmål. Åbenheden lægger sig også tæt op ad det metodologiske princip Matsuda (1991) kalder *ask the other question*. Princippet kan i korthed forklares som at interessere sig analytisk for det, som ikke åbenlyst fremstår som relevant ved et givent socialt fænomen: Når noget ser ud til at handler om køn og etnicitet, kan det være frugtbart at spørge, om eksempelvis klasse eller seksualitet på en mere subtil måde spiller en rolle for den måde fænomenet udfolder sig på (Matsuda 1991).

Det metodologiske princip om at opfatte intersektionalitet som et sensitiverende perspektiv kan efter vores opfattelse med fordel knyttes til to andre metodologiske principper, som allerede står centralt i intersektionalitetslitteraturen: Det processuelle princip samt det multidimensionelle princip.

Det processuelle princip rummer en fordring om at fokusere på processer. Dette princip kobler tilbage til den ovenfor nævnte kritik af kategorifiksering. Også Choo og Ferree (2010) har forholdt sig til spørgsmålet om kategorier versus processer. De argumenterer for, at intersektionalitetsforskningen skal fokusere mere på gensidigt konstituerende *processer* end på gensidigt konstituerende kategorier: »racialization more than races, economic exploitation rather than classes, gendering and gendering performances rather than genders« (Choo og Ferree 2010:134). De efterlyser endvidere analyser af, hvordan kategorier kan aktivere hinanden. Det vil eksempelvis sige analyser af, hvilken rolle køn og klasse spiller i de processer, hvorigennem etnicitet og race skabes, aktiveres og gøres betydningsfuld. Som et eksempel på, hvordan køn spiller en rolle i racialiseringsprocesser, nævner Choo og Ferree, at kritik om at være tilbagestående hvad angår kønsmæssig ligestilling spiller en rolle for racialiseringen af muslimer i nutidens Frankrig.

Det multidimensionelle princip rummer en fordring om at analysere, hvordan forskellige niveauer af den sociale verden hænger sammen. Dette princip knytter sig til en central debat i intersektionalitetslitteraturen om, hvorvidt intersektionalitet som perspektiv og teoretisk begreb først og fremmest omhandler magtforhold og strukturer eller komplekse identiteter og subjekt positioner (Cho mfl. 2013; Tomlinson 2013; Yuval-Davis 2007).

For os at se er denne debat ufrugtbar, fordi sociale differentieringsformer fungerer på tværs af forskellige niveauer af den sociale verden. Køn som social differentieringsform findes således i den sociale verden som noget strukturelt, men det er oplagt, at køn samtidig eksisterer på det niveau, der angår sociale identiteter og hverdagsliv som en selvføl-

geliggjort naturaliseret social kategori og som en komponent i menneskers identitet og selvforståelse. Og det er en vigtig intersektionel pointe, at disse niveauer af den sociale verden hænger sammen og griber ind i hinanden. Intersektionalitetsperspektivet omhandler altså ikke *enten* strukturer og magtforhold *eller* identiteter og hverdagsliv. Tværtimod handler det om, hvordan disse forskellige niveauer af den sociale verden gensidigt former hinanden på tværs af forskellige sociale differentieringsformer. Choo og Ferree argumenterer i tråd hermed for, at intersektionalitetsperspektivet fordrer multidimensionelle analyser på tværs af mikro-, meso- og makroniveauer (Choo og Ferree 2010). Vores forståelse af det multidimensionelle princip er desuden inspireret af Nira Yuval-Davis, der har argumenteret for, at intersektionalitetsanalyser ikke bør forblive på ét analyseniveau, fordi magtrelationer og strukturer nødvendigvis rammesætter menneskers hverdag og identitet. Ligeledes har Yuval-Davis fremhævet, at intersektionalitet er et velegnet perspektiv til at fremhæve inklusions- og eksklusionsprocesser på forskellige niveauer (Yuval-Davis 2007; 2011).

Opsamlende mener vi, at intersektionalitetsperspektivets analytiske potentialer bedst kan udfoldes, hvis man lægger de tre ovennævnte metodologiske principper til grund: det sensitiverende, det processuelle og det multidimensionelle princip. Vi vil nedenfor illustrere dette potentiale gennem en analyse af et interview med en etnisk minoritetsmand – Araz. Før vi går videre til analysen af Araz' fortælling vil vi imidlertid – jævnfør det multidimensionelle princip – skitsere et bestemt intersektionelt perspektiv, som danner baggrund for analysen. Det drejer sig om den måde etniske minoritetsmænd positioneres diskursivt i ekskluderende femonationalistiske diskurser, herunder hvordan sådanne diskurser specifikt udfolder sig i nutidens skandinaviske velfærdsstater.

Skandinaviske velfærdsstater, køn og etniske subjektpositioner

For at forstå etniske minoritetsmænds position i de nuværende skandinaviske samfund kan man tage udgangspunkt i analyser af det intersektionelle samspil mellem forskellige sociale differentieringsformer, herunder det man i forskningen har betegnet som »ekskluderende intersektionalitet«. Dette begreb peger på, at det diskursive samspil mellem idealer om køn, etnicitet, race, seksualitet og nationalisme i vid udstrækning kan ekskludere grupper, som man ikke opfatter som en del af det nationale fællesskab (Christensen og Siim 2010; Mokre og Siim 2018).

Perspektivet om ekskluderende intersektionalitet er de senere år blevet udviklet i relation til begrebet om femonationalisme (Farris 2017; Sauer mfl. 2017). Argumentet bag dette begreb er, at især højrepopulistiske partier – samtidig med, at de udtrykker markante anti-feministiske og homofobiske argumenter – ofte fremfører synspunkter om ligestilling, køn og seksualitet, som fungerer ekskluderende i forhold til ikke-vestlige indvandrere, især muslimer (Farris 2017). Disse koblinger er særligt tydelige hos højrenationalistiske partier, men kan også iagttages i den bredere offentlige debat. I analyser af femonationalisme peges der således på specifikke diskursive og politiske samspil mellem religion, etnicitet og nationalisme, som har en særlig kønnet betydning, idet kvinder med etnisk minoritetsbaggrund typisk fremstilles som ofre, mens etniske minoritetsmænd fremstilles som gammeldags og patriarkalske eller farlige og kriminelle, hvorfor de opfattes som en trussel både mod kvinder og vestlige værdier (Farris 2017). Selve begrebet femonationalisme tager udgangspunkt i analyser af politiske debatter i UK (Farris 2017), men en række undersøgelser har anført, at sådanne femonationalistiske diskurser kendetegner nutidige politiske strømninger i både Nord- og Sydeuropa (Sauer mfl. 2017; Siim og Meret 2016; Krizsán og Siim 2018; Sauer og Siim 2019).

Vi er langt hen ad vejen enige i den type af intersektionalitetsanalyse, som indfanges af begrebet femonationalisme, og bidragene har leveret ny og brugbar viden om konsekvenserne af højrepopulismen, ligesom de kan bruges til at forstå etniske minoritetsmænds position i de skandinaviske velfærdssamfund. Men vi mener dog samtidig, at man skal være opmærksom på, at der ligger en risiko for, at analyserne kan blive for generaliserende, hvis ikke de tager højde for kontekstuelle, kulturelle og historiske forskelle. Som vi har fremhævet ovenfor er det en vigtig pointe i intersektionalitetsanalyser, at præcis hvordan sociale differentieringsformer spiller sammen og former hinanden nødvendigvis er et åbent og kontekstuel spørgsmål, hvilket man skal være opmærksom på, når man overfører konkrete analyser fra en kontekst til en anden. Højrepopulisme er således ikke det samme på tværs af nationale kontekster. I Skandinavien og andre dele af Nordeuropa (for eksempel Holland) rummer højrepopulismen således relativt værdiliberale synspunkter i synet på eksempelvis køn og seksualitet. Dette er for så vidt logisk inden for højrepopulismens egenforståelse: Det som skal forsvares er jo den nationale kultur – eksempelvis den danske eller norske – og i det omfang ligestilling og et frit syn på seksualitet alment opfattes som en del af disse nationale kulturer, bliver disse værdier også noget af det som højrepopulister definerer sig selv som forsvarer for, selvom de på paradoksalt vis sjældent støtter politisk regulering, der har til formål at fremme kønsmæssig eller seksuel ligestilling, som det eksempelvis har været tilfældet med Dansk Folkeparti (Sauer og Siim 2019). I Syd- og især Østeuropa er højrepopulismen derimod overvejende værdikonservativ, hvilket dog paradoksalt nok ikke udelukker, at etniske minoriteters syn på seksualitet og køn problematiseres som værende *for* værdikonservativt eller værdikonservativt på en ikke acceptabel måde. For at illustrere forskellen er det blandt andet bemærkelsesværdigt, at mens stifteren af et af de første højrepopulistiske parti i Holland, Pim Fortyn, var åben homoseksuel, ønsker det højrepopulistiske parti Jobbik i Ungarn at forbyde LGBT pride paraden i Budapest. Det er dog en vigtig pointe for os, at netop det værdiliberale i sin konsekvens kan virke ekskluderende, når etniske minoriteter, især muslimer, opfattes eller konstrueres som værdikonservative og gammeldags i synet på køn og seksualitet.

Vi ser således, hvordan et åbent intersektionelt perspektiv på den danske og de skandinaviske velfærdsstater kan bidrage til en nuanceret forståelse af aktuelle sociale differentieringsprocesser hvad angår minoritetsmænd og – kvinders positioner og udfordringer. Med fremvæksten af højrepopulistiske strømninger i de europæiske befolkninger, og den mere almene udbredelse af femonationalistisk retorik, er der stærke argumenter for, at den diskursive kobling mellem især etnicitet, religion, køn og seksualitet har en stor betydning for at forstå sociale og politiske inklusions- og eksklusionsmekanismer i nutidens Europa.

En række studier påpeger således, at etniske minoritetsmænd positioneres som problematiserede subjekter, der ikke »matcher« vestlige værdier (Farris 2017; Gottzén og Jonsson 2012). Det samme ser vi i den danske forskning, som påpeger, at etniske minoritetsmænd i den offentlige debat ofte fremstilles som præget af gammeldags og patriarkalske kønskulturer, der står i modsætning til generelt accepterede ligestillingsidealer (Andreassen 2005; Charsley og Liversage 2015; Christensen mfl. 2017). De overordnede stigmatiserende diskurser indebærer en væsentlig indskrænkning af de muligheder og det råderum, som etniske minoritetsmænd har. Det gælder både i forhold til, hvilke subjektpositioner, der er til rådighed (hvordan kan man for eksempel forhandle identitet og maskulinitet op mod socialt devaluerende forestillinger?) Og de handlestrategier, der er tilgængelige i hverdagslivet (hvordan kan man for eksempel ændre en underprivilegeret social position både for sig selv og sin familie?).

Men hvad betyder denne positionering for etniske minoritetsmænd? Vi har i andre under-

søgelse vist, hvordan denne gruppe oplever »andengørelse« i form af ikke at føle sig velkommen eller ikke at kunne få læreplads og arbejde, fordi virksomhedsejere ikke vil ansætte »sorthårede«. De oplever racisme, som de selv forbinder med deres maskuline position (Jensen mfl. 2018). Deres identitetspositioner er i høj grad betinget af samspillet mellem køn/maskulinitet og etnicitet, men det er samtidig tydeligt, at køn og etnicitet fletter sig sammen i et tæt samspil med klasse. Det vil vi i det følgende illustrere med udgangspunkt i en konkret etnisk minoritetsmand.

Araz' fortælling

Efter at have belyst den måde etniske minoritetsmænd er positioneret på i en nutidig dansk sammenhæng, vil vi her zoomme ind på en specifik etnisk minoritetsmand – Araz – som vi har interviewet i forbindelse med et større empirisk forskningsprojekt *Interloc* omhandlende intersektionalitet og lokalt medborgerskab (se uddybende Christensen og Jensen 2012).

Araz er kurder fra Tyrkiet og bor i bydelen Aalborg Øst, som er en sammensat bydel, hvor den etniske diversitet er højere end i resten af Aalborg (Jensen mfl. 2018). Araz er gift og har tre voksne børn. Han er pensioneret, men har tidligere arbejdet på fabrik og som pædagog. Han har været aktiv i den kurdiske sag, medlem af PKK og medlem af det venstreorienterede danske parti Enhedslisten. Hans fortælling er præget af stolthed over at have kunnet klare sig, men samtidig også af modsætningsfyldte identifikationer, hvor hans position som etnisk minoritet relateres til placeringen ikke kun i det etniske, men også det klassemæssige hierarki.

På baggrund af den femonationalistiske diskursive ramme, vi har optegnet ovenfor, er det oplagt at interessere sig for, hvorvidt Araz oplever sig som en problematiseret etnisk minoritetsmand og for, hvordan han forholder sig til køn og ligestilling. På overordnet niveau tilslutter han sig et alment ligestillingsideal. Han siger: »Jeg har lært meget af PKK's aviser og alt muligt. Her i vores hjem har vi ikke kun kvinderettigheder, vi har også børnerettigheder«. Selv om Araz således er tilhænger af et alment ligestillingsideal både i forhold til køn og børneopdragelse, er det vanskeligt at få ham til at konkretisere dette nærmere i forhold til, hvilken praktisk betydning dette har for hans egen hverdag. Til gengæld lægger han – som vi skal se i det følgende – vægt på at bruge ligestillingsidealet til at lægge afstand til de grupper af arabiske mænd, som han opfatter som sexistiske.

For en multidimensionel intersektionel analyse er det et vigtigt spørgsmål, hvorvidt eller måske snarere hvordan Araz identitet og hverdagsliv rammesættes af den diskursive problematisering af etniske minoritetsmænd, især muslimer, som vi har skitseret ovenfor. Umiddelbart tyder interviewet ikke på at denne problemstilling betyder meget for Araz. Men kigger man nærmere på materialet, er der alligevel spor af disse overordnede diskurser i interviewet. *For det første* lægger Araz vægt på, at han ikke opfatter sig som muslim. Dette er vigtigt, fordi danske diskurser særligt problematiserer netop muslimske mænd. *For det andet* lægger Araz som nævnt vægt på at differentiere sig selv – og kurderne – fra arabere og arabiske mænd, som han opfatter som sexistiske og mandschauvinistiske. Såvel understregningen af ikke at være muslim som afstanden til arabiske mænd kan tolkes som en håndteringsstrategi i forhold til stigmatiseringen af etniske minoritetsmænd/muslimske mænd. Araz konstruerer således identitet ved at markere forskel til grupper, der er forbundet med problematisk maskulinitet og renser dermed sig selv for stigmaet. I et procesperspektiv kan man opfatte dette som udtryk for en disidentifikationsproces (Skeggs 1997)². Araz identificerer sig således aktivt bort fra positionen som gammeldags og kønspolitisk problematisk minoritetsmand. Endelig, *for det tredje*, lægger Araz gennem interviewet stor

vægt på at tale om klassemæssig og social mobilitet. Dette har ikke direkte noget med problematiseringen af etniske minoriteters kønsrelationer at gøre, men kan i bredere forstand opfattes som en strategi for at bevæge sig væk fra en etnisk minoritetsstatus. Investering i social mobilitet kan således opfattes som en satsning på integration og dermed som et forsøg på at bevæge sig og sin familie væk fra en position som socialt underprivilegerede etniske minoriteter – og dermed væk fra minoritetsstigmaet. I et intersektionelt perspektiv kan vi forstå dette som udtryk for, at klasse som en social differentieringsform spiller en rolle for processer knyttet til en anden differentieringsform – etnicitet. Klasse aktiveres således i Araz' forhandlinger om minoritetsstatus, og klasse bliver dermed en aktiv kategori i såvel etnificeringsprocesser som processer knyttet til etnisk disidentifikation.

Måske er det også på denne baggrund, vi skal forstå, at Araz i interviewet er særligt optaget af klassemæssig mobilitet, såvel for ham og hans familie som for kurderne som gruppe. Araz forholder sig til kurderne som en særlig gruppe, hvor han fremhæver, at de gennemgående er mere socialt mobile end andre etniske grupper og også mere, end han selv har været som fabriksarbejder.

Nu arbejder kurderne ikke så meget på fabrik. De er selvstændige alle sammen. Alle sammen har restaurant og pizzariaer. For eksempel har vi her i Nordjylland 50 pizzariaer efterhånden, og hver af disse 50 har ca. 3-4 personer ansat.

Gennem denne fremhævelse af den kurdiske gruppe som særligt opadgående socialt mobile markerer Araz en tydelig distinktion til andre etniske minoritetsgrupper. Han lægger således vægt på at tilhøre en etnisk minoritetsgruppe, der i klassemæssig forstand har klaret sig bedre end andre minoritetsgrupper. En tolkning kunne være, at Araz forsøger at positionere sin etniske gruppe væk fra det stigma, som kendetegner etniske minoriteter, ved at fremhæve, at mange kurdere som selvstændige erhvervsdrivende har en anden klasseposition. Man kan måske udtrykke det på den måde, at klasse, også på et kollektivt niveau, aktiveres som kategori i etniske disidentifikationsprocesser. Næsten som om kurdere bliver en lille smule »mindre etniske« i kraft af deres – ifølge Araz – stærke klassemæssige position. Klasse som social differentieringsform spiller altså en rolle for de processer, der former og medformer etnicitet.

Parallelt med denne stolthed over at tilhøre en etnisk gruppe, der klarer sig godt, har Araz nogle store forventninger til sine børn. For selvom Araz placerer sin egen etniske gruppe – kurderne – højt i det etniske hierarki, har han større forventninger til sine egne børn. Han er overbevist om, at uddannelse til både kvinder og mænd (og ikke tilværelsen som pizzaria-ejer) er vejen frem, og han er stolt over, at den målrettede indsats med at sikre børnene en videregående uddannelse er lykkedes.

De skal ikke være sammen med forkerte mennesker. De skal ikke lege eller snakke med andre .. dårligere mennesker. (...) Mine børn arbejder ikke på restaurant, pizzariaer eller sådan noget. Det må de ikke. De skal læse og få en god uddannelse.

Araz satser altså hårdt på en investering i sine børns opadgående sociale mobilitet og dermed integration i majoritetssamfundet. Man kan forstå denne investering som en etnisk disidentifikationsproces, der blandt andet indebærer social distance til andre etniske minoritetssubjekter, især hvis disse har en lav klassemæssig status. Samtidig kan de »forkerte« eller »dårligere« mennesker, som Araz taler om, måske også have majoritetsstatus. Dermed er der

også tale om en distancering bort fra alt der er associeret med arbejderklasse og dermed om en klassemæssig disidentifikationsproces på tværs af etnisk status.

Araz' fortælling viser, hvordan sociale differentieringsformer som etnicitet, køn og klasse spiller sammen på en dynamisk og kompleks måde: Kategorier som køn, etnicitet og klasse er således ikke statiske, men de tillægges forskellige og ofte modsatrettede betydninger i forhold til, om der er tale om etniske minoriteter i det hele taget, ens egen etniske gruppe (kurderne) eller familien (her børnene). Konstruktionen af etnicitet sker dermed ikke i en rigid kategorisk ramme, men i stedet i et dynamisk samspil med klasse og køn. Det intersektionelle blik rejser således relevante perspektiver i forhold til at forstå, hvordan de overordnede rammer for etniske minoriteter i en dansk kontekst skal ses i forhold til nuancerede processer. Dette vedrører bestræbelser på at undgå stigma, etniske differentierings- og disidentifikationsprocesser, herunder familiernes stræben efter gennem børnenes uddannelse at kunne foretage en social opstigning. Samtidig viser analysen betydningen af empirisk åbenhed – selv om overordnede samfundsmæssige diskurser især handler om koblingen mellem køn og etnicitet, viser det empiriske eksempel, at Araz' situation og hans handlestrategier ikke kan forstås uden at inddrage klasse som social differentieringsform, herunder samspillet mellem køn, klasse og etnicitet. I denne forbindelse hjælper intersektionalitetsperspektivet til at »stille andre spørgsmål«.

Konklusion

Intersektionalitetsperspektivet er i dag et af de mest udbredte perspektiver i kønsforskningen, ligesom det har vundet en vis udbredelse i tilgrænsende forskningsfelter. Begrebets gennemslagskraft har medført en lang række diskussioner og debatter, både blandt forskere, som abonnerer på perspektivet og forskere, som indtager en mere skeptisk position. Perspektivet er således blevet problematiseret for at lukke analyser inde i snævre, determinerende og prædefinerede teoretiske rammer. Vi anerkender, at denne kritik peger på nogle reelle problemer, men vi opfatter samtidig intersektionalitet som et perspektiv, der har et potentiale til at åbne op og give empirisk mangfoldighed plads. Forløsningen af dette potentiale afhænger imidlertid af, hvordan perspektivet defineres og forstås. Vi har argumenteret for en definition, der lægger vægt på, at sociale differentieringsformer er gensidigt konstituerende, at denne gensidige konstituering foregår som et samspil mellem forskellige niveauer af den sociale verden, samt at de gensidige konstitueringsprocesser foregår på komplekse, ofte modsætningsfyldte og ikke forudsigelige måder. Vi er dermed kritiske over for en tolkning af intersektionalitetsperspektivet, der har kategorier som det primære omdrejningspunkt, såvel som over for tolkninger, der fokuserer ensidigt på *enten* sociale strukturer og undertrykkelse *eller* komplekse subjektpositioner. Vi har desuden argumenteret for en forståelse, der lægger vægt på tre centrale metodologiske principper: det sensitiverende, det processuelle og det multidimensionelle princip. Vi forstår med andre ord intersektionalitet som et sensitiverende og orienterende perspektiv, der betoner det processuelle og det multidimensionelle. Vi argumenterer for, at en sådan forståelse af intersektionalitetsperspektivet kan være en hjælp til at gribe den sociale verdens mangfoldighed og udvide forståelsen heraf, frem for at underlægge empiriske udsnit af den sociale verden en prædefineret teoretisk ramme.

Vi har illustreret dette potentiale gennem en analyse af etniske minoritetssubjekter i en skandinavisk velfærdsstat – Danmark – og vist, hvordan den diskursive kobling mellem køn, seksualitet og etnicitet kan få den sociale konsekvens at ekskludere bestemte grupper. Dette illustrerer betydningen af at være opmærksom på, hvilket indhold kategorierne tillægges og ikke mindst, hvordan de fortolkes og får nye betydninger i sociale differentieringsprocesser.

Vi har dernæst illustreret det multidimensionelle princip ved at gå ned i et interview med en konkret etnisk minoritetsmand, Araz, og analyseret hvordan disse overordnede diskurser rammesætter hans fortælling. Det viser sig, at Araz fortælling indirekte forholder sig til den diskursive positionering af etniske minoritetsmænd, men at etnicitet for Araz især formes af og forhandles gennem klasse. Dette illustrerer den grundlæggende pointe, at selv om intersektionalitetsanalyser bør tilstræbe at koble det strukturelle med det identitets- og hverdagslivsmæssige, er det sidste ikke determineret af det første. Man må vente og se, og man må turde stille andre spørgsmål til empirien, end dem man på forhånd antager er vigtige. Efter vores opfattelse er intersektionalitetsperspektivet egnet hertil, i hvert fald sådan, som vi forstår og definerer det.

Vi kan selvsagt ikke være sikre på, at intersektionalitetsperspektivets kritikere vil stille sig tilfreds med den udlægning af perspektivet, som vi foreslår. Men vi håber, at vores refleksioner kan bidrage til den fortsatte debat om, hvordan intersektionalitetsperspektivet kan forstås, defineres og anvendes på en produktiv måde.

Noter

- 1 For en oversigt over disse debatter se for eksempel følgende særnumre: *Signs; Journal of Women in Culture and Society* 38(4), 2013; *Du Bois Review* 10(2), 2013; *European Journal of Women's Studies* 24(4), 2017.
- 2 Ved disidentifikation forstår vi en aktiv afstandtagen til identitetskategorier, der er forbundet med stigma eller lav social status og som derfor kan virke truende eller socialt devaluerende (se uddybende Skeggs 1997).

Litteratur

- Andreassen, Rikke 2005: *The Mass Media's Construction of Gender, Race, Sexuality and Nationality*. Ph.d. afhandling, University of Toronto.
- Blumer, Herbert 1954. »What is Wrong with Social Theory?«, *American Sociological Review* 19(1): 3-10. <https://doi.org/10.2307/2088165>
- Borchorst, Anette og Mari Teigen 2010. »Political Intersectionality – Tackling Inequalities in Public Policies in Scandinavia«, *Kvinder, Køn og Forskning* (19) 2-3: 19-30. <https://doi.org/10.7146/kkf.v0i2-3.28011>
- Carbado, Devon W. 2013. »Colorblind Intersectionality«, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 38 (4):811-845. <https://doi.org/10.1086/669666>
- Charsley, Katharine og Anika Liversage 2015. »Silenced husbands: Muslim marriage migration and masculinity«, *Men and Masculinities* 18 (4): 489-508. <https://doi.org/10.1177/1097184X15575112>
- Cho, Sumi, Kimberlé W. Crenshaw og Leslie McCall 2013. »Toward a field of intersectionality studies: Theory, applications, and praxis«, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 38(4): 785-810. <https://doi.org/10.1086/669608>
- Choo, Hae Yeon og Myra Marx Ferree 2010. »Practicing Intersectionality in Sociological Research : A Critical Analysis of Inclusions, Interactions, and Institutions in the Study of Inequalities«, *Sociological Theory* 28 (2): 29-149. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9558.2010.01370.x>
- Christensen, Ann-Dorte og Birte Siim 2010. »Citizenship and Politics of Belonging – Inclusionary and Exclusionary framings of Gender and Ethnicity«, *Kvinder, Køn og Forskning* (19) 2-3: 8-18. <https://doi.org/10.7146/kkf.v0i2-3.28010>
- Christensen, Ann-Dorte og Sune Qvotrup Jensen 2012. *Stemmer fra en bydel. Etnicitet, køn og klasse i Aalborg Øst*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

- Christensen, Ann-Dorte, Jeppe Fuglsang Larsen og Sune Qvotrup Jensen 2017. »Marginalized adult ethnic minority men in Denmark: The case of Aalborg East«. I: Thomas Johansson and Chris Haywood (red.): *Marginalized Masculinities: Contexts, Continuities and Change*. Oxford: Routledge.
- Christensen, Ann-Dorte og Sune Qvotrup Jensen 2019. »Intersektionalitet – begrebsrejse, kritik og nytænkning«, *Dansk Sociologi* 31(2): 15-34.
- Collins, Patricia Hill 2015. »Intersectionality's Definitional Dilemmas«, *Annual Review Sociology*, 41: 1-20. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112142>
- Davis, Kathy 2008. »Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful«, *Feminist Theory* 9 (1): 67-85. <https://doi.org/10.1177/1464700108086364>
- de los Reynes, Paulina og Diana Mulinari 2005. *Intersektionalitet*. Malmø: Liber.
- Esping-Andersen, Gösta 1990. *The Three Welfare Regimes*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Farris, Sara R. 2017. *In the Name of Women's Rights. The Rise of Femonationalism*. Durham and London: Duke University Press.
- Hammersley, Martyn og Poul Atkinson 2007. *Ethnography – Principles in practice* (3. udgave). London: Routledge.
- Hancock, Ange-Marie 2007a. »Intersectionality as a normative and empirical paradigm«, *Politics & Gender* 3(2): 248-254. <https://doi.org/10.1017/S1743923X07000062>
- Hancock, Ange-Marie 2007b. »When multiplication doesn't equal quick addition: Examining intersectionality as a research paradigm«, *Perspectives on Politics* 5(1): 63-79. <https://doi.org/10.1017/S1537592707070065>
- Hornschied, Antje 2009. »Intersectional challenges to gender studies – gender studies as a challenge to intersectionality«. I: Cecilia Åsberg mfl. (red.): *Gender Delight. Science, Knowledge, Culture and Writing... For Nina Lykke*. Linköping University.
- Gottzén, Lucas og Richard Jonsson (red.) 2012. *Andra män. Maskulinitet, normskapande och jämställdhet*. Malmö: Gleerups.
- Jensen, Sune Qvotrup, Jeppe Fuglsang Larsen og Ann-Dorte Christensen 2018. »Voksne etniske minoritetsmænd, marginalisering og intersektionalitet«, *Kvinder, Køn og Forskning* 27(4): 71-84. <https://doi.org/10.7146/kkf.v27i4.111702>
- Knapp, Gudrun-Axeli 2005. »Race, Class, Gender. Reclaiming Baggage in Fast Travelling Theories«, *European Journal of Women's Studies* 12(3): 249-265. <https://doi.org/10.1177/1350506805054267>
- Kofoed, Jette 2005. »Holddeling. Når der gøres maskulinitet og hvidhed«, *Kvinder, Køn & Forskning* 14(3): 42-52. <https://doi.org/10.7146/kkf.v0i3.28114>
- Kriszan, Andrea og Birte Siim 2018. »Gender equality and family in European populist radical-right agendas: European parliamentary debates 2014«. I: Trudie Knijn mfl. (red.): *Gender and Generational Division in EU Citizenship*. Cheltenham: Edgar Elgar Publishing.
- Layder, Derek 1998. *Sociological practice*. London: Sage.
- Lewis, Gail 2013. »Unsafe Travel: Experiencing Intersectionality and Feminist Displacement«, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 38(4): 869-892. <https://doi.org/10.1086/669609>
- Lund, Rebecca og May-Linda Magnussen 2018. »Intersektionalitet, virksomhedskundskab og styringsrelationer«, *Tidsskrift for Kjønnforskning* 42(4): 268-283. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2018-04-05>
- Matsuda, Mari J. 1991. »Beside my sister, facing the enemy. Toleration, adaption and appropriation«, *Stanford Law Review* 43 (6): 1183-1192. <https://doi.org/10.2307/1229035>
- Moi, Toril 2017. *Revolution of the Ordinary: Literary Studies after Wittgenstein, Austin, and Cavell*. Chicago: University of Chicago Press.

- Mokre, Monika og Birte Siim 2018. »Negotiating Equality and Diversity: Transnational Challenges to European Citizenship«. I: Birte Siim og Monika Mokre (red.): Diversity and Contestation over Nationalism and Europe and Canada. London: Palgrave/Macmillan.
- Nash, Jennifer C. 2008. »Re-thinking intersectionality«, *Feminist Review* 89(1): 1-15. <https://doi.org/10.1057/fr.2008.4>
- Nielsen, Harriet Bjerrum (red.) 2014. *Forskeller i klassen. Nye perspektiver på kjønn, klasse og etnisitet i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sauer, Birgit mfl. 2018. »Exclusive intersections: constructions of gender and sexuality«. I: Gabrielle Lazaridis mfl. (red.): *Understanding the Populist Shift. Othering in a Europe in Crisis*. London/ New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315656779>
- Sauer, Birgit og Birte Siim 2019. »Inclusive Political Intersections of Migration, Race, Gender and Sexuality – The Cases of Austria and Denmark«, *NORA. Nordic Journal of Gender and Feminist Research* (27) 4: 1-30. <https://doi.org/10.1080/08038740.2019.1681510>
- Siim, Birte og Hege Skjeie 2008. »Tracks, intersections and dead ends: multicultural challenges to state feminism in Denmark and Norway«, *Ethnicities* 8(3): 322-444. <https://doi.org/10.1177/1468796808092446>
- Siim, Birte og Susi Meret 2016. »Right-wing Populism in Denmark – people, nation and welfare in the construction of the 'Other'«. I: Gabrielle Lazarides mfl. (red.): *The Rise of the Far Right in a Europe Under Crisis. Populist shifts and 'Othering'*. London: Palgrave /Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-55679-0_5
- Siim, Birte og Anette Borchorst 2017. »Gendering European welfare states and citizenship: revisioning inequalities«. I: Patricia Kennett og Noemi Lendvai-Bainton (red.): *Handbook of European Social Policy*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Skeggs, Beverley 1997. *Formations of Class and Gender*. London: Sage Publications.
- Smith, Dorothy Edith 2009. »Categories are not enough«, *Gender and Society* (23)1: 76-80. <https://doi.org/10.1177/0891243208327081>
- Squires, Judith 2007. *The New Politics of Gender Equality*. Houndsmills, Basingstoke: Palgrave/Macmillan. <https://doi.org/10.1017/S1743923X09000269>
- Staubæs, Dorthe 2004. *Køn, etnicitet og skoleliv*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Tomlinson, Barbara 2013. »To Tell the Truth and Not Get Trapped: Desire, Distance and Intersectionality at the Scene of Argument«, *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 38(4): 995-1017. <https://doi.org/10.1086/669571>
- Willis, Paul 1997. »Theoretically informed ethnographic study«. I: Nugent mfl. (red.): *Anthropology and Cultural Studies*. London: Pluto Press.
- Yuval-Davis, Nira 2006. »Intersectionality and Feminist Politics«, *European Journal of Women's Studies* 3 (3): 193-209. <https://doi.org/10.1177/1350506806065752>
- Yuval-Davis, Nira 2011. *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations*. London: Sage. <https://dx.doi.org/10.4135/9781446251041>